Gotsulyak V. *Problems of Interpretation of Ukrainian Socio-Political Thought XVII-XVIII Centuries*

The general trend in the development of modern historical and political science is that the researcher encounters the need to interpret political thinking, political traditions and values that occurred in Ukraine in the past, which, if only guided by rational types of knowledge, is practically impossible. The art of interpretation, understanding is hermeneutics. The advantages of the hermeneutical approach consist in the continuous comprehension of ever new, more accurate characteristics of a picture of the political world, new meanings of one or another cultural (political) reality. In historical and political research, the hermeneutical circle can be represented through the cognition of socio-cultural values that determine the content of political phenomena, political interests, and the like. Therefore, the main task of political hermeneutics is to decipher the sociocultural archetypes and codes that shape the political tradition in culture and determine the value nature of political processes.

Keywords: culture, political thinking, understanding, hermeneutics, political reality, interpretation of fact, early modern Ukraine.

УДК 321.01+340.1

Кукуруз О. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ І ПРАВА: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС

У статті проаналізовано публікації українських політологів і правників, у яких йдеться про взаємодію політики і права. Показано, що і теоретики, і практики при аналізі взаємодії цих явищ часто застосовують різні підходи, зокрема, діяльнісний до політики і ціннісний до права, динамічний до політики і статичний до права тощо. З'ясовано, що ці явища інколи розглядають крізь призму держави, що не відповідає дійсності, оскільки сучасні політика і право пов'язані з багатьма іншими суб'єктами, зокрема, публічною владою, громадянським суспільством тощо. З метою об'єктивного дослідження взаємодії політики і права рекомендовано застосовувати міждисциплінарний, синергетичний, інтерсуб'єктивний підходи.

Ключові слова: політика, право, міждисциплінарний підхід, синергетичний підхід, інтерсуб'єктивний підхід.

Політика і право є тими термінами, які постійно присутні у суспільному дискурсі. В основі найпоширеніших версій взаємозв'язку цих двох явищ знаходиться питання про те, що головніше – політика чи право. Зустрічаються версії, що право є інструментом реалізації політики, відтак головнішою є політика. Проте, у більшості сучасних українських досліджень наведена інтерпретація заперечується як така, що не відповідає сутності правової держави, задекларованої в Конституції України. Об'єктивно визначити реальну і бажану модель взаємодії політики і права в українському суспільстві може лише наука на основі правильно обраних теоретико-методологічних підходів.

В українській науковій літературі є багато праць, присвячених політиці і праву, дещо менше – проблемі співвідношення понять «політика» і «право», взаємозв'язку, взаємовпливу, взаємодії цих явищ. В основу цього дослідження покладено публікації, в яких йдеться про методологічні засади розгляду політики і права. Це, зокрема, публікації українських політологів і правників – О. Бабкіної, Л. Бойко-Бойчук, С. Максимова, Є. Перегуди, В. Селіванова, О. Ющика. Метою цієї статті є прагнення з'ясувати, які теоретико-методологічні підходи найкраще сприятимуть об'єктивному дослідженню взаємодії політики і права в українському суспільстві. Завдання полягають в аналізі публікацій українських

науковців, у яких ідеться про політику і право; визначенні теоретико-методологічних проблем, наявних у цих публікаціях; розкритті сутності підходів, які рекомендують науковці для дослідження взаємодії політики і права в сучасному українському суспільстві.

Правник В. Селіванов наголошує, що перехід України від країни Радянського Союзу до незалежної, демократичної, правової держави потребує наукового забезпечення всіх трансформаційних процесів. Він акцентує увагу «…на необхідності розгляду методологічних проблем державної політики і права, без розв'язання яких не може бути й мови про розроблення сучасних теорій політики та права, без яких, у свою чергу, неможливий якісний аналіз існуючих політичних і юридичних відносин, вироблення стратегічних орієнтирів розвитку державно-правових процесів сучасних суспільств…» [8, с. 80]. На його думку, одним із підходів, який обов'язково потрібно вдосконалювати і застосовувати в дослідженнях сучасних політичних і правових процесів, є системний. Основою останнього науковець називає холістичний підхід, що розглядає суспільство як цілісне явище, яке складається з окремих взаємопов'язаних і взаємозалежних частин (елементів), у тому числі права і державної політики.

Політолог Є. Перегуда звертає увагу на різне сприйняття співвідношення політики і права у межах двох найвідоміших концепцій праворозуміння – позитивістської і природно-правової. Відповідно до його аналізу, школа юридичного позитивізму трактує право як похідне від держави. Остання вважається головним інститутом політичної системи, що забезпечує прийняття правових актів та їх дотримання. Відтак політика має пріоритет над правом. Натомість, школа природного права розглядає державу як залежну від права, бо останнє здійснює організуючий вплив на політичну систему. Є. Перегуда обґрунтовано доводить, що «ані позитивістська теорія, ані школа природного права не можуть самотужки пояснити діалектику взаємозв'язку політики і права на етапі масштабних суспільних трансформацій» [7, с. 236]. У такі періоди взаємовплив політики і права має свої особливості. Зокрема, на прикладі українського державотворення періоду незалежності, Є. Перегуда пояснює взаємодію цих двох явищ. На його думку, ідеологічний вибір правової системи був зумовлений не стільки внутрішніми передумовами, скільки зовнішніми чинниками. Це прискорило розпад старої системи соціальних зв'язків, але не створило якісно нової, оскільки до цього не було готове ані суспільство, ані влада. Нові демократичні правові норми, зафіксовані в Конституції України, не стали новими ідеологічними цінностями. В умовах стрибкоподібного розвитку українського суспільства держава стала знаряддям об'єктивації не загальносуспільних, а корпоративних інтересів політичних груп. Відповідно закони, які приймаються в такій державі часто не відображають принципів демократичного права, а є інструментом реалізації інтересів політичних еліт – вважає Є. Перегуда [7, с. 234-235].

Проблема взаємозв'язку політики і права є об'єктом аналізу правника О. Ющика. Криза в Україні, на думку науковця, є «прямим наслідком політики, яку впродовж останніх десяти років проводили ті, хто опинявся при владі, продовжуючи недалекоглядну практику маніпулювання правом і законом» [11]. Таку політику науковець називає псевдополітичною метушнею, бо в ній немає науковості, передбачення. О. Ющик вважає, що виправити ситуацію може зміщення акцентів у співвідношенні «політика – право» у напрямі права, оскільки, на його думку, право виступає як визначальний фактор щодо політичної форми соціального управління. Право, у розумінні О. Ющика, – це «нормативний спосіб заперечення сваволі у спілкуванні суб'єктів і підпорядкування їхньої поведінки об'єктивній волі, яка виражена в позитивному законі» [12, с. 189]. «Якщо право є необхідною складовою управління будь-яким людським суспільством, то політика притаманна тільки класово розшарованому суспільству» – йдеться в публікації, де О. Ющик є співавтором [10, с. 7]. Науковець підтримує думку, що «право взагалі, як нормативний регулятор суспільних відносин, становить загальнолюдську цінність, натомість політика є лише специфічною формою реалізації вказаних відносин, яка обумовлює особливу – юридичну – форму

суспільного управління (державність) і відповідну історичну форму права (юридичне право) на певному етапі розвитку» [10, с. 7].

Ймовірно вся справа у цій об'єктивній волі, яка в українській практиці здебільшого замінена на суб'єктивну. Саме домінування суб'єктивних інтересів в українській політиці надають можливість і політологам, і правникам негативно характеризувати політику як явище. Однак чи можемо ми обійтися без політики, чи справді вона уособлює лише негативну сторону суспільних відносин, яка деформує зміст і призначення права в суспільстві. Політичній науці відомі й інші інтерпретації політики. Зокрема, політика – це мистецтво управління усіма справами, які супроводжують організоване співжиття людей (Арістотель) [3, с. 14] або політика – це мистецтво будування та зберігання держав, мистецтво способів державної організації громадського життя (В. Липинський) [5, с. 125]. На основі ідей Арістотеля політолог А. Колодій пропонує політику визначати як діяльну участь людей у справах громади, суспільства, держави заради розв'язання загально значимих проблем [4]. До функцій, які сучасна політика повинна виконувати у суспільстві, зараховуються: визначення мети суспільного розвитку та організації життя, пошук і використання для цього відповідних ресурсів; підтримка і зміцнення суспільства; виявлення та узгодження відповідних владних інтересів різних соціальних груп, верств населення, від якого залежить суспільна злагода, стабільність, мир; безпосереднє запобігання конфліктам, суперечностям, які природно, відбуваються в суспільстві, налагодження цивілізованого позитивного діалогу між громадянами і державою; захист основних прав і свобод громадян, забезпечення соціальної справедливості і загального блага; політична соціалізація громадян, щонайширше їх залучення до управління громадськими і державними справами [3, с. 21].

Той факт, що політика в конкретний період розвитку суспільства не виконує своїх функцій, не означає, що її роль у суспільному житті можна зменшити. Адже від того, що ми не шукатимемо її справжню сутність, не аналізуватимемо її реальні прояви, ситуація на краще не зміниться. Лише об'єктивний аналіз політики, з чіткою вказівкою про який її вид йдеться (внутрішню, зовнішню, державну, партійну, в окремих сферах суспільного життя тощо), які суб'єкти відповідальні саме за таку політику, дозволить знайти механізми її покращення і відповідно збільшить шанси України на ефективний розвиток.

Політика, як і право, є надзвичайно багатоаспектним явищем, до розуміння якого існує багато підходів – ціннісний, інституціональний, процесуальний, функціональний, комунікативний тощо. Якщо при розгляді взаємодії політики і права до права ми застосовуємо ціннісний підхід, то такий необхідно застосовувати і до політики. Якщо політику ми розглядаємо як практичну діяльність конкретних суб'єктів, то і право необхідно розглядати в дії (соціологічний підхід). Загалом, крім найвідоміших, – природно-правового, позитивістського, соціологічного підходів, до розуміння права, існує ще багато інших, які вже описуються методологами, але вкрай рідко застосовуються науковцями у конкретних дослідженнях. Важливим для теми нашого дослідження є, зокрема, інтерсуб'єктивний підхід. Інтерсуб'єктність, на думку правника С. Максимова, є методологічною парадигмою сучасних концепцій права, в яких є наявною спроба подолати протиставлення об'єкта і суб'єкта, буття і свідомості, врахування об'єктивних умов та ідей права в процесі створення і застосування законів. «Принцип інтерсуб'єктивності означає, що смисл права не розчиняється у свідомості суб'єкта чи у зовнішньому соціальному світі, а розкривається у взаємодії (комунікації) суб'єктів» [6, с. 92].

Об'єктивне вивчення взаємодії політики і права можливе лише у разі застосування до дослідження знань з двох наук – політології і правознавства, тобто, міждисциплінарного підходу. Останній, на думку правника Ю. Цуркан-Сайфуліної, сьогодні стає головним у становленні нового знання, оскільки вважається, що повноцінна нова наукова гіпотеза не може виникнути «усередині» існуючого знання. Використання міждисциплінарного підходу дає змогу подолати високий рівень догматизації, характерний для юридичної науки – вважає науковець [9, с. 72-73].

На важливості міждисциплінарного дослідження взаємодії політики і права в Україні наголошує політолог О. Бабкіна: «Нерідко і в науці, і в політиці, і в освітній діяльності, політика розглядається передусім як боротьба за владу. Дисбаланс у розумінні політики як боротьби і політики як пошуку компромісу на користь першої призводить до реалізації політичних цілей та задач неправовими засобами» [1, с. 8]. Виправлення таких ситуацій на практиці потребує наукових рекомендацій, розроблених на основі об'єктивних знань про ці явища. Особливості вивчення суспільних явищ у нашій країні, на думку О. Бабкіної, зумовлені характером політичного режиму, який є змішаним, фрагментарним, перехідним, поєднує ознаки патримоніального авторитарного режиму й панування клановой олігархії з елементами демократії [1, с. 7]. Відтак трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, О. Бабкіна не рекомендує розглядати в лінійній площині. Вона звертає увагу на концепції трансформації, модернізації, нового інституціоналізму в руслі методології політичної транзитології, які дають можливість вивчати політичні і правові явища в динаміці.

Одним із таких підходів, який враховує динаміку розвитку цих явищ, їх взаємовплив, а також вплив зовнішніх чинників на їх взаємодію, є синергетичний. Власне синергетику ще називають «наукою про взаємодію». Синергетичний підхід визначають як методологію вивчення процесів розвитку і самоорганізації складних систем різної природи, яка має на меті відкриття закономірностей, що лежать в основі цих процесів. До принципів синергетичного аналізу політолог Л. Бойко-Бойчук відносить: відкритість соціальної системи як невід'ємну умову проходження процесів самоорганізації (наявність комунікаційних, інформаційних, фінансових, людських потоків обміну із зовнішнім середовищем); нелінійність у поведінці системи у фазі біфуркації (наприклад, непередбачуваності поведінки натовпу); людиновимірність складних систем (наприклад, роль особистості в історії, її цінностей під час прийняття рішення; вплив ціннісно-цільових настанов дослідника на результати вивчення об'єкта); часові межі перебігу біфуркації як наслідок наявності життєвого циклу системи (початок і кінець періоду нестабільності – «жити під час змін»); каскад біфуркацій (існування низки вирішальних для долі системи подій у фазі біфуркації); виникнення порядку через флуктуацію І. Пригожина (вирішальний вплив на долю соціально-політичних систем, які перебувають у фазі біфуркації, незначних чинників – повідомлень, чуток, виступів політичних лідерів тощо); підпорядкування елементів системи параметрам порядку Г. Гакена (вплив на поведінку громадян мобілізаційних гасел, пісень, модних течій); позитивний зворотний зв'язок (ефект розповсюдження чуток і повернення їх до джерела інформації у видозміненому і посиленому вигляді); самоорганізацію елементів у процесі формування нової структури системи (спільна, ніби узгоджена, діяльність громадян під час масових акцій протесту) [2, с. 665].

Аналіз публікацій українських науковців, у яких йдеться про співвідношення понять «політика» і «право», розгляд взаємодії цих явищ, дає можливість зробити певні висновки.

Політика найчастіше асоціюється з практичною діяльністю політиків (діяльнісний підхід), а право – з чинним законодавством (позитивістський підхід) або з набором ідей, цінностей (природно-правовий підхід). У результаті поєднання діяльнісного підходу до політики і ціннісного до права, у суспільстві поширюється ідея про необхідність домінування права над політикою. Право подається як стабільніше і таке, що впорядковує суспільні відносини на основі принципу справедливості, а політика як діяльність, в основі якої знаходяться інтереси осіб, які хочуть отримати чи утримати владу. Крім цього, спостерігається статичний підхід до розуміння права і динамічний до політики.

При розгляді взаємодії політики і права науковці ці два явища часто пов'язують з державою, що не відповідає сучасним розумінням ні політики, ні права. Їх взаємодія в сучасному суспільстві, навіть в умовах «фасадної» демократії в Україні, включає багато інших суб'єктів, зокрема, публічну владу, громадянське суспільство тощо. Рекомендації використовувати в Україні модель взаємозв'язку політики і права, притаманну для правової держави, також не є обґрунтованими, оскільки наша держава перебуває в стані трансформації. Це означає, що необхідно враховувати різноманітні чинники, які динамічно

змінюються в українських реаліях, визначати вплив суб'єктивних чинників, які в процесі трансформації завжди мають вагоміше значення, аніж об'єктивні.

Українська політична та юридична науки містять інформацію про наявні сучасні теоретико-методологічні підходи до досліджуваних явищ, однак у конкретних дослідженнях вони застосовуються вкрай рідко. Серед підходів, які обов'язково треба використовувати при дослідженні взаємодії політики і права, варто назвати міждисциплінарний, синергетичний, інтерсуб'єктивний. Це забезпечить ґрунтовніше вивчення таких явищ, виявлення справжнього стану української політики й українського права, їх взаємодії, і на основі цього розроблення рекомендацій щодо зміни зазначеної взаємодії у напрямі забезпечення інтересів якомога більшої частини суспільства. Адже саме політика і право є тими регуляторами, що мають усі необхідні засоби для ефективного розвитку суспільства.

Використана література:

1. Бабкіна О. Деякі методологічні проблеми аналізу політичних трансформацій та політичного розвитку // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. 2013. Випуск 11. С. 3-10.

2. Бойко-Бойчук Л. Синергетичний підхід // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 664-666.

3. Див. Головатий М. Ф. Політичне життя: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: «Вид. дім «Персонал», 2013. 510 с.

4. Колодій А. Політика і наука про неї. URL: http://political-studies.com/?p=1561#_edn1 (дата звернення: 10.03.2018).

5. Див. Кукуруз О.В. Політика як мистецтво державотворення в науковій спадщині В'ячеслава Липинського // Збірник матеріалів наукової конференції присвяченої 135-й річниці від дня народження В. Липинського / за ред. В. І. Бортнікова, В. В. Бусленка, А. Г. Шваба. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 123-128.

6. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003 – 2011). 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2012. 432 с.

7. Перегуда Є. В. Політика і право на етапі суспільної трансформації // Трансформація політики в право: різні традиції та досвід: матеріали міжнародної наукової конференції / за ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2006. С. 229-237.

8. Селіванов В. М. Проблеми трансформації державної політики і чинного права в Україні // Трансформація політики в право: різні традиції та досвід: матеріали міжнародної наукової конференції / за ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2006.С. 79-87.

9. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Владні засади права: філософсько-правове дослідження: дис. … докт. юрид. наук: 12.00.12. Одеса, 2017. 381 с.

10. Шемшученко Ю., Ющик О. Політика, право, конституція // Право України. 2007. № 8. С. 6 –8.

11. Ющик О. Політика без права межує з авантюрою та шахрайством // Голос України. 2014. 19 липня (№ 136). С. 6.

12. Ющик О. Свобода як умова правового прогресу: деякі методологічні питання // Формула демократії: «Народ – Конституція – влада». 20-річчю Конституції України присвячується / упоряд. О. Мороз, О. Ющик. Київ: Парлам. вид-во, 2016. С. 188-192.

Kukuruz O. *Theoretical-methodological approaches to study of interaction between policy and law: current Ukrainian discourse.*

Publications of Ukrainian political scientists and lawyers dealing with the interaction of policy and law are analyzed in this article. It is shown that scientists often use different approaches to analyse of interaction of these phenomena, in particular, active approach to politics and value approach to law, dynamic approach to politics and static approach to law. It has been found that these phenomena are sometimes viewed through the prism of the state, which does not correspond

to reality, because modern policy and law are associated with many other subjects, such as, public power, civil society. In order to objectively study the interaction between policy and law, it is recommended to apply interdisciplinary, synergetic, and intersubjective approaches.

Keywords: policy, politics, law, interdisciplinary approach, synergetic approach, intersubjective approach.

УДК 32.019.5

Бокоч Ю. М.

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті обґрунтована актуальність дослідження проблематики політичної комунікації в умовах розширення інформативних впливів і підсилення їх агресивно-маніпулятивного характеру. Наголошено на необхідності у вивченні комунікативних складових політичної діяльності застосування комплексних підходів, які включають в себе як науково-теоретичні, так і прикладні методи та технології. Запропоновано розглядати політичну комунікацію як складну систему циркуляції інформаційних потоків та обміну змістовними повідомленнями між суб'єктами політичної взаємодії. Обґрунтовано такі напрямки дослідження політичної комунікації у контексті трансформації політичного режиму: систематизація та узагальнення здобутків наукових досліджень; наукова проблематизація емпіричних даних; співставлення розвитку політичної комунікації з процесами трансформації політичного режиму; виокремлення базових політико-комунікативних практик, що актуалізуються певними суб'єктами та здійснюють визначний вплив на трансформацію політичного режиму.

Ключові слова: політична комунікація, методи дослідження, політична трансформація, політико-комунікативні практики, суб'єкти політики.

Доповідь міжнародної правозахисної організації Freedom House, що ґрунтується на аналізі стану демократичних прав і свобод громадян у різних регіонах та країнах світу, визначає дві загрозливі тенденції розвитку сучасного світу. Перша – це суттєва криза та стагнація демократії. Друга – поширення антидемократичного впливу потужних авторитарних держав – Росії та Китаю – на міжнародне співтовариство. Експерти організації роблять висновок, що ці тенденції мають помітні наслідки не лише для особистих прав і свобод людей, але й для безпеки багатьох країн. «Коли дедалі більше країн стають автократичними та репресивними, договори та альянси порушуються, нації та цілі регіони стають нестабільними, а жорстокі екстремісти отримують більше можливостей для своєї діяльності», – зазначає Freedom House [1].

Витіснення демократичних норм авторитарними приведе до негативних наслідків і у політико-комунікативній сфері:

– вибори стануть передбачуваними (як, наприклад у сучасній Росії, де перемога В.Путіна на президентських виборах 2018 року не викликає жодних сумнівів);

– засоби масової інформації втратять критичну частку об'єктивності, а їх зміст складатиме пропаганда, апологія влади та наклепи на опозиційних лідерів;

– мережеві комунікації та Інтернет будуть піддаватися жорсткому контролю авторитарних урядів;

– як результат – зростатиме питома вага неправової поведінки (корупція, безвідповідальність та ін.)

Все це актуалізує завдання наукового дослідження політичної комунікації, що повинне спиратися на комплексні підходи, які включають в себе як науково-теоретичні, так і прикладні методи та технології. Як зазначав К. Шміттер, прискорення та невизначеність